

<p>Ю. Г. Левченко аспірант, Національного університету харчових технологій</p> <p>СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ</p> <p>Анотація. В статті розглянуто стан інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості за 2001-2004 роки, проблеми та можливі шляхи їх вирішення. Ключові слова: інноваційна діяльність, інновації, інноваційні процеси.</p>	<p>Ю.Г. Левченко аспірант, Національного університета пищевых технологий</p> <p>СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ</p> <p>Аннотация. В статье рассмотрены состояние инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности за 2001- 2004 годы, проблемы и возможные пути их решения. Ключевые слова: инновационная деятельность, инновации, инновационные процессы.</p>	<p>J. Levchenko graduate student, National University of Food Technologies</p> <p>STATUS AND TRENDS OF INNOVATION food industry UKRAINE</p> <p>Summary. The article considers the state of innovation of the food industry for 2001-2004, problems and possible solutions. Key words: innovation, innovation activity, innovation processes.</p>
---	--	---

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Анотація. В статті розглянуто стан інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості за 2001-2004 роки, проблеми та можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інновації, інноваційні процеси.

Вступ. Інноваційна діяльність є одним із найважливіших факторів ефективного функціонування сучасного промислового виробництва. За сучасних умов підприємству для того, щоб завоювати та утримувати конкурентоспроможність як на світовому так і на внутрішньому ринках, необхідно мати особливі технології та випускати виняткову за споживчою цінністю продукцію. Основним фундаментальним принципом економічного процвітання кожного виробничого підприємства і країни в цілому є постійне оновлення виробничих процесів, цілеспрямоване проведення та створення нових об'єктів промисловості.

Постановка задачі. Проаналізувати та показати сучасний стан інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України. Виявити проблеми інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості та запропонувати можливі шляхи їх вирішення.

Результати. Галузь харчової і переробної промисловості в загальному обсязі реалізованої продукції в Україні становить 15,7 відсотка, займаючи при цьому друге місце після металургії та оброблення металу, та є потужним бюджетоформуєчим джерелом. Щорічно до бюджетів всіх рівнів надходить більше 5 млрд. грн. податків і обов'язкових платежів. В 2004 році до бюджетів всіх рівнів надійшло податків і обов'язкових платежів 5598,3 млн. гривень.

Інтерес до аналізу стану інноваційної діяльності зростає і є необхідним при формування інноваційної політики та управлінні інноваційною діяльністю. Інформаційною базою в цьому аналізі виступає досить нова галузь статистики – статистика інновацій, яка повинна відобразити процеси створення, впровадження та розповсюдження нових або удосконалених продуктів, послуг та технологічних

процесів.

Нестабільна робота більшості харчових підприємств, нестача власних коштів і недостатня підтримка інноваційної діяльності державою стримують впровадження інновацій.

Аналіз матеріалів статистичної звітності у харчовій промисловості свідчить, що в 2001 р. інноваційною діяльністю займалися 527 підприємства (17,9%) із 2939 обстежених, в 2002 р. – 583 підприємства (20,9%) із обстежених 2784, в 2003 р. інноваційною діяльністю займалися 432 (15,9%) із 2714 обстежених, а в 2004 р. – 334 (12,3 %) із 2720 обстежених підприємств. Наявно це можна побачити з рис. 1.

Рис. 1. Кількість інноваційно-активних підприємств у загальній кількості підприємств харчової промисловості.

З інноваційно-активних підприємств у 2003 проводили дослідження і розробки – 44 підприємства, в 2004 – 27; придбали нові технології у 2003 – 48 підприємств, в 2004 – 36; здійснювали виробниче проектування, інші види підготовки для випуску нових продуктів, провадження нових методів їх виробництва в 2003 році – 64 підприємства, в 2004 – 59; займалися маркетингом та рекламою в 2003 – 83 підприємства, в 2004 році – 70 підприємств. Отже, в останні роки спостерігається зменшення кількості підприємств, які займалися інноваційною діяльністю та роботами, які пов'язані з впровадженням інновацій.

Важливим показником при здійсненні інноваційної діяльності є показник «фінансування витрат на проведення інноваційної діяльності, їх джерела та розподіл за напрямками використання».

Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності у харчовій промисловості України: у 2001 р. – 489937,7 тис. грн. (або 24,8% від загального обсягу таких витрат по всій промисловості), в 2002 р. – 961285,4 (31,8%), в 2003 р. – 564182,4 тис. грн. (18,4%), у 2004 р. – 692332,2 тис. грн. (15,3%) [2, с. 90-91; 3, с.

105]; [4, с. 200, 202, с. 195].

Сума вартісного обсягу наукових і науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій харчової промисловості становила в 2001 р. – 13633,9 тис. грн. (або 0,7% частка у всій промисловості), у 2002 р. – 8421,1 (0,4%), у 2003 р. – 11491,3 тис. грн. (0,4%) і в 2004 році – 19298,7 тис. грн. (0,5%) [4, с. 150; 151, 152, 153]. Розподіл обсягів витрат на наукові та науково технічні роботи підприємств харчової промисловості виконаних власними силами наукових організацій за 2001-2004 роки представлені в таблиці 1. До складу цих витрат відносять: витрати на оплату праці, матеріальні витрати, капітальні вкладення, та інші поточні витрати (за винятком суми амортизаційних відрахувань на повне відновлення основних засобів). Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» встановлює, що фінансування науки повинно знаходитись на рівні 1,7% від ВВП. Фактична ж величина цього показника знаходиться на рівні 0,3 – 0,4% від ВВП [1. ст. 165].

Таблиця 1

Динаміка витрат на наукові та науково технічні роботи підприємств харчової промисловості

	Роки							
	2001		2002		2003		2004	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Всього, у тому числі	13 633,9	100	8421,10	100	11 491,3	100	19298,70	100
Фундаментальні дослідження	1097,4	8,05	1333,1	15,83	2216,4	19,29	2954,3	15,31
Прикладні дослідження	3 808,6	27,93	1896,20	22,52	3144,4	27,36	3701,90	19,18
Розробки	6866,4	50,36	3814,7	45,30	4808,7	41,85	10799,9	55,96
Науково-технічні послуги	1861,5	13,65	1377,1	16,35	1321,8	11,50	1842,6	9,55

Складено і розраховано за джерелами: Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. - К.: Держкомстат України, 2004. - С. 150, 151, 152, 153.

Проаналізувавши існуючі дані ми дійшли висновку, що частка обсягів названих робіт по харчовій галузі в усій промисловості протягом останніх трьох років знижується, питома вага прикладних досліджень та науково технічних послуг поступово з кожним роком зменшується; питома вага розробок у структурі витрат на наукові та науково-технічні роботи підприємств харчової промисловості у 2002-2003 роках (45,3% - 41,9%) зменшувалася в порівнянні з 2001 роком (50,4%), а в 2004 році збільшилася до 55,7% у загальній їх структурі. Разом з тим у структурі

витрат на наукові та науково-технічні роботи підприємств харчової промисловості з 2001 по 2003 роки підвищується частка фундаментальних досліджень відповідно 8%, 15,9%, 19,3%, але в 2004 році ця частка зменшилася і становила 15,3% у загальній структурі цих витрат.

Дані щодо напрямів фінансування витрат на проведення інноваційної діяльності, наведені в таблиці 2. Найбільше коштів підприємства витрачають на «придбання засобів виробництва, пов'язані з упровадженням інновацій». У розрахунку на одне підприємство витрати на цей напрям з 2001 р.(1,35 млн. грн.) збільшилися майже вдвічі і становили в 2004 р. – 2,63 млн. грн., а динаміка їх зростання тісно корелювала із загальним обсягом фінансування на інноваційну діяльність по харчовій промисловості. Однак досить мала частина підприємств, які займаються такою діяльністю (кожне п'ятнадцяте у 2004 р. порівняно з кожним десятим у 2001 р.), це свідчить про надзвичайно низький інноваційний рівень виробництва по промисловості, а також про незначне фінансування цієї діяльності.

Таблиця 2

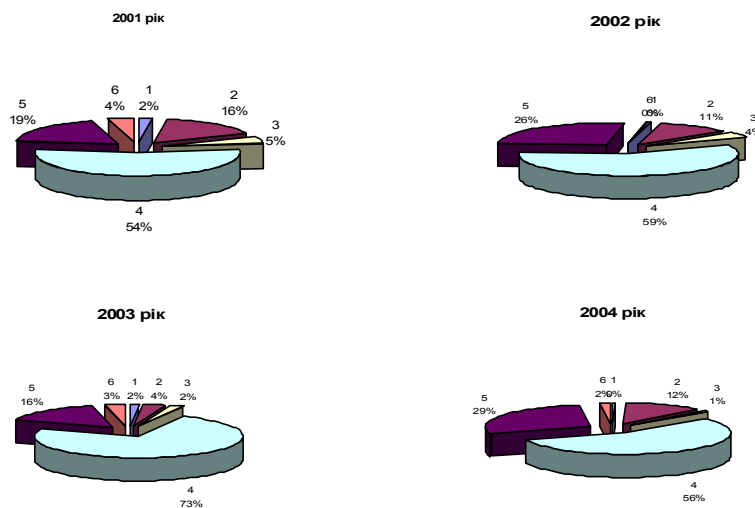
Динаміка фінансування витрат підприємства харчової промисловості за напрямками проведення інноваційної діяльності

№ п/п	Показники	Один. виміру	Роки			
			2001	2002	2003	2004
1.	Витрати на інноваційну діяльність	тис. грн.	489937,7	961285,4	564182,4	692332,2
2.	Кількість підприємств, які займалися інноваційною діяльністю	од.	527	583	432	334
3.	Частка серед обстежених підприємств	%	17,9	20,9	15,9	12,3
4.	Витрати на одне підприємство в т.ч.:	тис. грн.	925	1641,9	1306	2072,9
4.1	дослідження і розробки	тис. грн.	10386,1	4008,7	8515,5	2927,1
	- кількість підприємств	од.	44	63	44	27
	- витрати на одне підприємство	тис. грн.	236	63,6	193,5	108,4
4.2	придбання нових технологій	тис. грн.	74851,9	104216	20359,9	84158,6
	- кількість підприємств	од.	53	55	48	36
	- витрати на одне підприємство	тис. грн.	14123	1894,8	424,2	2337,7
4.3	технологічну підготовку виробництва	тис. грн.	21571,4	37557,7	11230	5664,6
	- кількість підприємств	од.	86	89	64	59
	- витрати на одне підприємство	тис. грн.	250,8	422,0	175,5	96,0
4.4	придбання засобів виробництва	тис. грн.	250645,5	561538,0	416022,1	389600,6
	- кількість підприємств	од.	185	213	182	148
	- витрати на одне підприємство	тис. грн.	1354,8	2636,3	2285,8	2632,4
4.5	маркетинг та рекламу	тис. грн.	89246,6	250523,8	88940,9	198354,9
	- кількість підприємств	од.	99	121	83	70
	- витрати на одне підприємство	тис. грн.	901,5	2070,4	1071,6	2833,6
4.6	інші витрати	тис. грн.	18781,8	3119,3	19114,0	11626,4
	- кількість підприємств	од.	61	65	62	49
	- витрати на одне підприємство	тис. грн.	307,9	48,0	308,3	237,3

Складено і розраховано за джерелами: Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. - К.: Держкомстат України, 2004. - С. 190, 200, 202, 213, 215.

В 2002 році в порівнянні з 2001 роком витрати на інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості збільшилися майже в 2 рази (196,2%), в 2001 році вони становили 489937,7 тис. грн., а в 2002 році - 961285,4 тис. грн., а в 2003 році в порівнянні з 2002 загальна сума витрат зменшилася на 58,7%. Але в 2004 році підприємства харчової промисловості витратили на інновації 692332,2 тис. грн. що в 1,3 рази (122,7%) більше ніж в 2003 році. Витрати на одне харчове підприємство поступово збільшуються, якщо в 2001 році вони становили 925 тис. грн., то в 2004 р. ці витрати вже становили 2072,9 тис. грн., що майже в 2,5 рази більше.

Динаміку розподілу загального обсягу витрат на протязі 2001-2004 років наочно видно з рис. 2. Аналіз структури витрат за напрямками інноваційної діяльності показав, що основним напрямом в харчовій промисловості залишається придбання засобів виробництва. Це пояснюється тим, що економічна ситуація в державі не сприяє довготривалим інвестиціям у результати наукових досліджень, виникає необхідність саме найшвидшої окупності вкладених коштів.

1 – дослідження і розробки	4 – придбання засобів виробництва
2 – придбання нових технологій	5 – маркетинг та реклама
3 – технологічна підготовка	6 – інші витрати

Рис. 2. Розподіл загального обсягу витрат на інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості.

З рис. 2 також видно, у 2004 році збільшується питома вага витрат на маркетинг та рекламу, які в 2004 році становили 28,7%, а в 2003 році ці витрати займали в загальній сумі витрат на інноваційну діяльність харчової промисловості

лише 15,8%. Хоч і кількість підприємств, що займаються цим напрямом інноваційної діяльності знизилась з 121 у 2002 р. до 70 у 2004 р., але їх питома вага дещо зросла, відповідно з 26,1% до 28,7%. При цьому слід відзначити, що витрати на маркетинг та рекламу не мають стабільної динаміки у 2002 році ці витрати порівняно з 2001 роком зросли в 2,8 рази (2002 рік – 2050523,8 тис. грн. (26,1%), 2001 р. – 89246,6 тис. грн. (18,2%) і становили у розрахунку на одне підприємство 2 млн. грн., в 2003 році вони зменшилися в 2,8 рази (88940,9 тис. грн., (15,8%), а в 2004 році знову зросли в 2,2 рази і становили – 198354,9 тис. грн. (28,7%). Але при тому, що обсяги реалізованої продукції залишаються невисокими, цьому напряму фінансування необхідно приділити значно більше уваги.

Витрати на «придбання нових технологій» також мають своє місце в структурі витрат за напрямками інноваційної діяльності. У 2001 р. становили 15,3% від загального обсягу фінансування на інноваційну діяльність, у 2002 р. 10,8%, у 2003 р. – 3,6 % і в 2004 р. – 12,2%. Цей напрям включає придбання підприємствами права власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та ліцензій на використання зазначених об'єктів, а також безпатентних ліцензій, ноу-хау, товарних знаків, інших інжинірингових і консалтингових послуг. У розрахунку на одне підприємство подібні витрати становили від кількох тисяч до двох млн. грн., а з урахуванням поставлених для вирішення завдань, вони повинні обчислюватися мільйонами.

У останні роки чітко простежується тенденція зменшення частки витрат на технологічну підготовку виробництва з 4,4% у загальному обсязі витрат в 2001 р. до 0,8 в 2004 році.

І фактично майже не фінансується інноваційна діяльність по напряму «дослідження і розробки». Останніми займаються не більше 40-60 харчових підприємств, а в 2004 р. займалися лише 27; обсяги витрат у розрахунку на одне підприємство значно коливаються, але верхня межа зафіксована на рівні понад 236 тис. грн. у 2001 році. Нестабільний характер фінансування (перепади між суміжними роками в 2-4 разів) гальмує організацію міцної власної лабораторно-дослідницької бази. У 2003 р. на цей напрям було витрачено 8,5 млн. грн. (2,7% від обсягу по промисловості загалом), а в 2004 р. – 2,93 млн. грн. (0,4%). Отже, промисловий (заводський) сектор науки після тривалого спаду і депресії лише

починає власну дослідницьку діяльність.

Особливості кількісних та якісних характеристик інноваційних витрат підприємств харчової промисловості багато в чому визначаються умовами фінансування інновацій, що склалися в Україні. Головним його джерелом протягом останніх років залишаються власні кошти підприємств, але їх частка на протязі 2001-2003 р.р. зменшується з 85,9% до 59,6% і підвищується вкладення коштів вітчизняних інвесторів з 0,02 в 2001 р. до 4,2% у 2003 р. і зарубіжних інвесторів з 5,8% до 16,7% та надання кредитів з 4,9% до 18,5%. А в 2004 році знову підвищується частка власних та інших коштів, а також кредитів та зменшуються частка коштів зарубіжних та вітчизняних інвесторів, але підвищується питома вага кредитів до 25,3%.

На жаль, українські підприємства харчової промисловості залишаються не привабливими як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів. Це пов'язано насамперед з недосконалістю нормативно-правовою базою та часовою тривалістю окупності вкладених коштів. Низька питома вага підприємств, що фінансували інноваційну діяльність за рахунок кредитів, свідчить про недосконалість податкової та кредитної політики держави, неспроможність банківської системи України за сучасних умов виконувати кредитування реального сектора, наслідком чого є недосконалість обігових коштів, що унеможлиблює інноваційно-інвестиційний процес.

Розподіл загального обсягу витрат за джерелами на протязі 2001-2004 р.р. наглядно видно з рис. 3

Кількість підприємств харчової промисловості, що впроваджували інновації, наведена в табл. 3

Кількість підприємств, що впроваджували інновації, по роках

	Харчова промисловість							
	одиниць				% до всіх промислових підприємств			
	2001	2002	2003	2004	2001	2002	2003	2004
Всього	522	550	332	227	34,7	36,5	29,6	23,7
З них								
здійснювали механізацію та автоматизацію виробництва	72	90	88	81	38,1	43,1	27,9	22,8
впроваджували нові технологічні процеси	76	73	112	116	19,4	20,6	23,5	24,5
освоювали виробництво нових видів продукції	503	521	273	165	36,2	38,3	29,8	22,2

Складено і розраховано за джерелами: Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. - К.: Держкомстат України -2002, с. 199–200; НІДУ-2004, с. 221, 222

Як впливає з таблиці, разом із зниженням абсолютної кількості підприємств, які впроваджували інновації, знижується частка тих, що освоювали виробництво нових видів продукції та зростає – тих, що впроваджували нові технологічні процеси та не має постійно динаміки підприємства, які здійснювали механізацію та автоматизацію виробництва.

Рис. 4 Розподіл реалізованої інноваційної продукції підприємствами харчової промисловості за рівнем новизни.

З рис. 4 видно, що починаючи з 2002 року зменшується кількість підприємств харчової промисловості продукція, яких зазнала суттєвих технологічних змін або заново введена в порівнянні з 2003 роком на 92 підприємства або майже на 68%, а з 2004 р. на 130 підприємств або на 60,5%. Також негативна тенденція спостерігається з кількістю підприємств, продукція яких удосконалена.

Висновок. Низький інноваційний рівень виробництва у харчовій промисловості, дуже мала частка підприємств, які активно проводять інноваційну діяльність, та незначні обсяги інноваційної продукції характеризують

непривабливе становище. Наведені вище показники інноваційної діяльності в цілому по харчовій промисловості практично досягнуті за рахунок її активного проведення на кількох десятках підприємств, представниках кондитерської, пиво-безалкогольної, молочної, тютюнової галузей харчової промисловості.

Перехід на інноваційні засади розвитку буде, успішним за умови прогресивних зрушень у кожній ланці інноваційного ланцюга – від виникнення ідеї до реалізації інноваційних продуктів. Разом з тим сертифікація аграрної сировини проводиться лише для виробництва продуктів дитячого і лікувального харчування. Отже, існує реальна загроза надходження неякісної і небезпечної харчової сировини на переробку підприємствам інших галузей.

В умовах, коли понад 97% підприємств харчової промисловості приватизована, особливої гостроти набирає проблема відновлення зв'язків між Держспоживстандартом, органами управління за видами економічної діяльності (державними, корпоративними, громадськими), науково-дослідними інститутами і дослідно-конструкторськими установами та переробними підприємствами АПК. Це пояснюється тим, що чинні нормативи і стандарти не враховують результатів останніх медико-біологічних і санітарно-гігієнічних досліджень, не задовольняють сучасним вимогам до якості аграрної сировини та продуктів харчування, а також не співвідносяться зі світовими стандартами (щодо вмісту важких металів).

Різноманітний характер проблем в інноваційній діяльності підприємств харчової промисловості та необхідність їх оперативного вирішення вказує на найважливішу причину такого становища – це великий дефіцит бюджетного фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських установ, які повинні забезпечити науково-технологічний супровід глибоких зрушень у виробництві продуктів харчування.

Отже, нинішня ситуація оцінюється таким чином: відсутність державної інноваційної політики, інноваційної інфраструктури і дієвих економічних механізмів та спеціалізованих кредитних установ, спрямованих на забезпечення переходу на інноваційну модель розвитку, невизначеність ролі і повноважень існуючих управлінських структур щодо її проведення в галузі свідчить про те, що фактично відстежувати, оцінювати і регулювати інноваційні процеси нема кому і нема як. Ось чому переважна частина інвестицій відтворює вчорашній день харчових

технологій. Це свідчить, з одного боку, про дефіцит наукомістких проривних технологій, а з іншого - про фінансову недоступність сучасного технологічного устаткування для інвестиційно малопривабливих і технічно відсталих виробництв.

Хоча в Україні й створена необхідна нормативно-правова база з питань інноваційної діяльності і пріоритетного розвитку (близько 70 документів). Проте вона не знайшла продовження в цільових інноваційних програмах для різних галузей, рівнів управління та суб'єктів господарювання та за кількістю і якістю нормативних законодавчих актів вона поступається подібним системам у розвинутих країнах світу. Формування в Україні інноваційної моделі економічного зростання потребує сприяння держави у створенні та ефективному функціонуванні інноваційної інфраструктури, особливо на міжгалузевому та регіональному рівнях. Створення інфраструктури інноваційної діяльності, комерціалізація результатів НДДКР, збереження розвинутої мережі малого інноваційного підприємництва є одним із не багатьох шляхів відновлення економіки, зокрема й підприємств харчової промисловості та розвитку науки і освіти. Також необхідні розробки інноваційних програм для різних галузей харчової промисловості й застосування ефективних механізмів їх реалізації, включаючи систему державно-протекціоністських і ринкових регуляторів.

Список літератури:

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України № 1977-ХІІ від 13.12.1991. ВВР, 1992, № 12, ст.165;
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник / Підгот. О. М. Кузнєцова. – К.: Держаний комітет статистики України, 2001. – 290 с.
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. – К.: Держкомстат України, 2003.
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 2004 рік. Статистичний збірник. К.: Державний комітет статистики України, 2005. – 422с
5. Пріоритети інноваційного розвитку АПК України: Наукова доповідь / Юзефович А.Е., Крисанов Д.Ф. – Київ: Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. – 55 с.
6. Інноваційний розвиток економіки та напрями його прискорення / За ред. В.П. Александрової: К.: ІЕП НАН України, 2002. – 77 с.